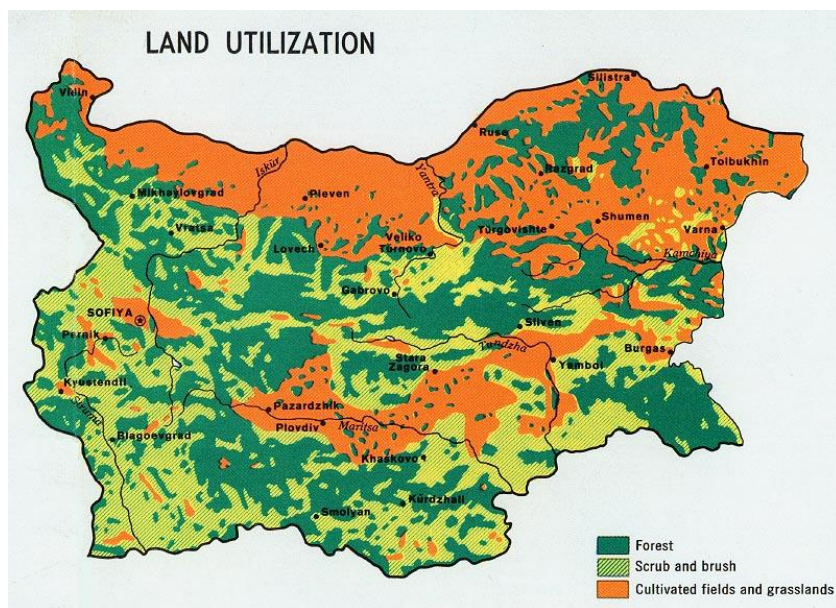

Предложения за публични действия в подкрепа на адаптацията към изменението на климата (АКИК) в селското стопанство в България¹

Проект „Активни фермери за адаптация към климатичните промени“
Бенифициент: Институт за предприемачество, устойчиво развитие и иновации /ИПУРИ/

¹ Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство – www.activecitizensfund.bg, в изпълнение на проект „Активни фермери за адаптация към климатичните промени“. Основна цел на проекта е да стимулира активното участие и ангажираността на фермерите и студентите в аграрния сектор в България с проблемите по опазването на околната среда и адаптиране на фермите към изменението на климата чрез повишаване на осведомеността, подобряване на знанията и заимстване на иновации и добри практики от Норвегия.

Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи “Институт за предприемачество, устойчиво развитие и иновации” /ИПУРИ/ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и на Оператора на Фонд Активни граждани България.

1. Резюме

Този доклад по проект „Активни фермери за адаптация към климатичните промени“ представя множество предложения за обществени действия в подкрепа на АКИК (адаптация към изменението на климата) на ниво ферма. Тези действия са в подкрепа и са неразделна част от ангажиментите, поети от правителството на България в неговата „Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и план за действие (НСАКИК)“, одобрени от Министерски съвет през 2019г. Тези действия са и в подкрепа на различните ангажименти към рамката на Зелената сделка на ЕС и свързаните с нея цели за устойчиво производство на храни, действия от фермата до трапезата, подкрепящите политики и стратегията за биологично разнообразие до 2030г. и свързания с тях план за действие. В допълнение, предстоящата Обща селскостопанска политика (ОСП) за 2023-2027г. ще съдържа много по-големи програми и подкрепа, свързани с адаптацията и смекчаването на изменението на климата, околната среда и хуманното отношение към животните.

Мерките на обществената политика, които са разработени в рамките на проекта са резултат от работата със земеделски производители, образователни институции, изследователи и други заинтересовани страни в България, заедно с участието на норвежки екип от експерти по регенеративни ферми. Предложенията, в резултат на това сътрудничество са, както следва:

1. Изграждане на **онлайн национална база данни за изследвания, експерименти и най-добри практики в устойчивото земеделие**, която е лесно достъпна за всички заинтересовани страни като информацията на нея непрекъснато да се актуализира.
2. **Разширяване на научните изследвания и иновациите** в селското стопанство с увеличени ресурси, насочени специално към изграждане на подобрени и най-добри практики, свързани с АКИК, мерки за смекчаване и хуманно отношение към животните.
3. **Разработена** мрежа от водещи фермери, които рано са възприели устойчиви земеделски практики, нови сортове култури, подобрени породи животни, включително подобрено хуманно отношение, с цел валидиране на практиките и тяхното демонстриране.
4. **Разширяване на Националната служба за съвети в земеделието (НССЗ)**, за да осигури техническо обучение и подкрепа на фермерите относно АКИК, устойчивото земеделие, подобреното хуманно отношение към животните и дигитализацията. Използване на изследователски експериментални съоръжения и водещи фермери, за да се демонстрират и валидират новите практики, които да се популяризират.
5. **Насърчаване на дигитализацията/интелигентното земеделие** в съответствие със „Стратегията за дигитализация на селското стопанство и селските райони в България“, включително избор на оборудване и практики, които имат най-висока относителна възвръщаемост (към себестойността) и въздействие върху АКИК, смекчаване на изменението на климата и земеделското производство.
6. **Разширяване обхвата на услугите, извършвани от Националния институт по метеорология и хидрология (НИМХ)**, за да се предоставят текущи данни на фермерите относно решения в

реално време за управление на културите и добитъка, включително лесни връзки със системи във фермата, съчетани със сензори на полето.

7. **Повишаване на бизнес уменията** за управление на фермата като приоритет, включително счетоводството на фермата, финансите, маркетинга и кооперирането, за да се подкрепи по-доброто вземане на решения във фермата.

8. **Подкрепа за възможно финансиране с ниска лихва за мерките за АКИК** от страна на земеделските производители въз основа на принос към АКИК и капацитет за погасяване, когато не е налично финансиране от други източници, като например по програмата на ОСП.

9. Осигуряване на достъпна **национална програма за застраховане на културите и добитъка** срещу щети от градушка, липса на реколта, болести по добитъка, водещи до загуба на животни, и други рискове във фермата, когато компенсациите за загуба не са достъпни от други източници, включително Европейския фонд за гарантиране на земеделието (ЕФГЗ) .

10. **Използване на стратегическите планове и фондовете на ОСП**, за насочване на ресурсите на ОСП към мерки, свързани с устойчивото производство на храни, намалени емисии на парникови газове, улавяне на въглерод, хуманно отношение към животните, опазване на биоразнообразието и намаляване на въздействието на земеделието върху околната среда, включително насърчаване на предложените действия по еко-схема за ОСП 2023-27.

2. Въведение

Ангажиментът на Европейския съюз да бъде въглеродно неутрален до 2050г. и произтичащите от него стратегически планове, мерки и действия изискват всички държави-членки, включително България, да прилагат законодателството, регулациите, политиките и действията в съответствие с тях. Зелената сделка на ЕС очертава плана за всички сектори на Съюза със специфични за тези сектори програми от фермата до масата и биоразнообразието. В допълнение, България е разработила политики, специфични за България, като „Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и план за действие (НСАКИК)“ и „Стратегия за дигитализация на земеделието и селските райони в България“. Същевременно България отговаря за тълкуването и прилагането на Общата селскостопанска политика на ЕС с възможност да насочва мерки и ресурси към адаптация и смекчаване на изменението на климата в земеделието и селските райони и за биологичното разнообразие, безопасността на храните и за подобрена околна среда.

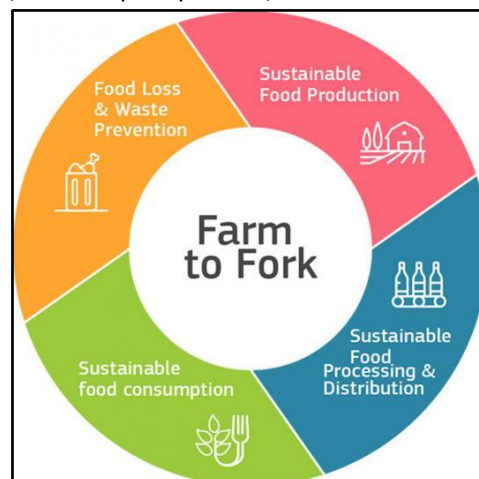
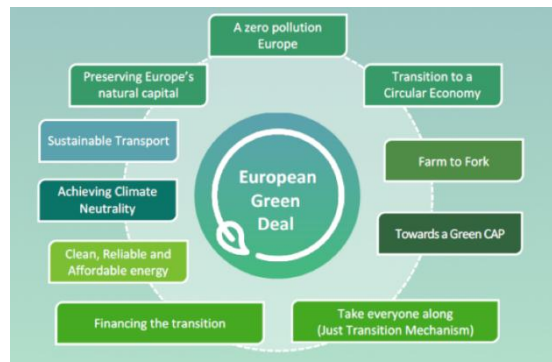
В резултат на това, последиците от изменението на климата и неговите причини са добре разбрани и приети, заедно с необходимостта от адаптация и смекчаване на изменението на климата. Стратегиите, мерките и действията, необходими за постигане на нетни нулеви емисии на парникови газове /ПГ/ до 2050г., са добре установени. В земеделието и селските райони това включва концепциите за устойчиво земеделие, включително консервационно земеделие, подобрени сортове култури, подобрени породи животни, използване на цифрово свързани устройства/оборудване и т.н., биоразнообразие и опазване на околната среда. Тези програми служат като чадър, под който попадат предложените публични действия по този проект. Те

служат и за подкрепа и засилване на тези програми със специфични постижими действия, за които се счита, че имат голямо въздействие.

2.1 Зелената сделка на ЕС. Зелената сделка, представена за първи път през декември 2019г., е набор от инициативи, целящи ЕС да бъде климатично неутрален до 2050г., което води до по-чиста околна среда, по-достъпна енергия, по-интелигентен транспорт, по-сигурно снабдяване с храни, нови работни места и като цяло по-добро качество на живота.

2.1.1 Стратегията „от фермата до трапезата“ е ключов компонент от Зелената сделка на ЕС, която има за цел да ускори прехода към устойчива хранителна система с неутрално или положително въздействие върху околната среда, да помогне за смекчаване на изменението на климата и да се адаптира към неговите въздействия; да спре загубата на биоразнообразието; преминаване към хранителни системи, които стимулират хранителните промени, полезни за здравето и да се осигури справедлива икономическа възвръщаемост на фермерите. Той включва 27 конкретни действия за трансформиране на хранителната система на ЕС до 2030г., включително 50% по-малко използване на пестициди, 20% по-малко използване на торове (включително животински оборски тор), 50% по-малко използване на антимикробни вещества при животните, 25% от обработваемата земя, да се култивира по правилата на биологичното земеделие, и задължително хармонизирано етикетирание на предната част на опаковката, включително съдържанието на хранителни вещества.

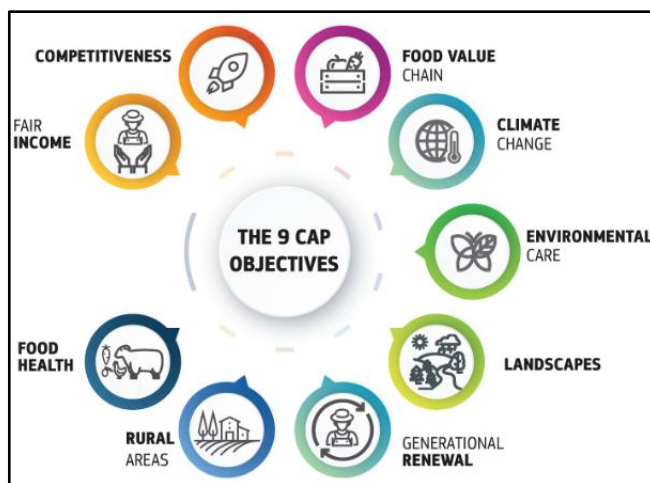
2.1.2 Стратегията за биологичното разнообразие за 2030г. е друг ключов компонент на Зеления пакт на ЕС. Той предоставя цялостен, амбициозен и дългосрочен план за опазване на природата и предотвратяване на деградацията на екосистемите със специфични действия и ангажименти. Действията включват по-широка мрежа от защитени територии в целия ЕС от земя и море, цели за възстановяване на природата, подобро управление и вземане на решения от обществен и частен сектор и подкрепа за глобалната мрежа за разнообразието. Много от тези действия се припокриват с тези, свързани със селското стопанство и развитието на селските общности.

2.2 Програмата на ОСП за 2023-27г. Новата ОСП е модернизирана политика, със силен акцент върху резултатите и ефективността и ключов инструмент за постигане на целите на стратегиите „от фермата до трапезата“ и биоразнообразието. Тя има за цел да насърчи устойчив и конкурентоспособен селскостопански сектор, който може да подкрепи препитанието на фермерите и да осигури здравословна и устойчива храна за обществото, както и за възраждане на селските райони.

Всяка страна от ЕС трябва да разработи своя стратегически план за ОСП с около 9 цели:

- да осигури справедлив доход на земеделските производители и повишаване на продоволствената сигурност;
- да повиши конкурентоспособността и селскостопанската производителност по устойчив начин;
- да балансира силата на земеделските производители в хранителната верига, включително справедливите търговски практики;
- да допринесе за адаптацията и смекчаването на изменението на климата с устойчива енергия;
- да насърчи устойчивото управление на природните ресурси, включително почвата, водата и въздуха;
- да допринесе за биоразнообразието, подобряване на екосистемните услуги и запазване местообитанията и ландшафтите;
- да подкрепя обновяването на поколенията чрез привличане на млади хора и подобряване на бизнес уменията;
- да насърчава растежа, работните места, социалното приобщаване и оживените селски райони;
- да защитава качеството на храните и здравето, да се намали количеството на хранителните отпадъци и да се повиши хуманното отношение към животните.

Новата ОСП обаче налага някои строги изисквания към държавите-членки да подкрепят целите на Зеления пакт на ЕС в техните стратегически планове. Някои от елементите в нея са:

- Законодателството в областта на околната среда и климата на държавите-членки трябва да бъде в съответствие със законодателството на ЕС за околната среда и климата;
- Плановите трябва пряко да допринасят за целите на Зелената сделка, като например целите „от фермата до трапезата“;
- Стопанствата трябва да заделят 3% от обработваемата земя за биоразнообразие или върху тази площ да не се отглеждат селскостопански култури и до 7% за участие в еко-схеми;
- Най-малко 25% от бюджета за директни плащания трябва да бъдат отделени за еко-схеми, свързани с устойчиво земеделие, проекти за климата и околната среда и проекти за хуманно отношение към животните;

- Най-малко 35% от средствата за развитие на селските райони трябва да бъдат разпределени за мерки, които подкрепят климата, биоразнообразието, околната среда и хуманното отношение към животните;
- Най-малко 40% от бюджета на ОСП трябва да бъде свързан с климата и силно да подкрепя общия ангажимент на ЕС за 10% от бюджета на ЕС за биоразнообразие.

2.3 Стратегия за дигитализация на земеделието и селските райони в България. Тази стратегия признава, че цифровизацията в селското стопанство и селските райони е необходима за четвъртата индустриална революция. Тя се разглежда като начин за подобряване на производителността, намаляване на емисиите на парникови газове, адаптация към изменението на климата, смекчаване на изменението на климата, повишаване на доходите и благосъстоянието в селските райони. Тя разглежда разделението между селските и градските райони по отношение на достъпа до Интернет и необходимостта от осигуряване на високоскоростен широколентов Интернет в селските райони като съществено значение за прилагане на стратегията. Дигиталните умения са все по-важни както за мениджърите на ферми, така и за техните служители. Интелигентно/прецизно земеделие, роботи, дроне,

полеви сензори, изкуствен интелект, виртуална и разширена реалност, взаимосвързани мрежи и много други са необходими в тази нова среда.

Новата ОСП признава важността на дигитализацията и е ангажирала поне 25% от директните плащания на земеделските стопанства за екосхемата, за да подпомогне закупуването на оборудване, което е цифрово свързано и управлявано. Това ще осигури източник на средства за тези фермери, които кандидатстват и получават средства за своите дигитални проекти. Това би трябвало да окаже съществено влияние върху степента на навлизане на цифровите технологии в България.

3. Предложени действия в подкрепа на адаптацията и смекчаване на изменението на климата в селското стопанство

Целта на предложените действия е (1) намаляване на отпечатъка на селското стопанство върху околната среда (емисии на парникови газове, вода, въздух и отпадъци) и увеличаване улавянето на въглерод, (2) адаптация на сортовете култури и породите животни към изменението на климата, (3) адаптация на производствените практики за устойчивост в условията на изменението на климата, (4) насърчаване на отговорното управление на земята, (5) подкрепа на увеличено селскостопанско производство, доходи и благосъстояние на селските райони, (6) увеличаване на биологичното разнообразие, (7) осигуряване на изследванията и иновациите, необходими за адаптация и смекчаване на последиците от изменението на климата и (8) осигуряване на обучение и подкрепа на ниво ферма в подкрепа на мерките.

Предложените мерки, заедно с кратък списък от предимства, са както следва:

	Мярка	Полза
1	. Разработване и поддържане на онлайн национална база данни за изследвания,	. Обединява всички знания, свързани с устойчивото земеделие в един сайт, който

	експерименти и най-добри практики в устойчивото земеделие, която е лесно достъпна за всички заинтересовани страни . Включване на истории за успешни дейности на ферми с описание на техническите подробности, заедно с икономически, социални и екологични въздействия на тези дейности . Връзка с подобни бази данни, които се поддържат от други държави	непрекъснато се актуализира. . Осигурява научна основа на препоръчаните практики и изграждане на доверие . Осигурява основата за всички услуги, свързани с обучение, разширяване и поддръжка . Насърчава чувството за общност и стимулира приемането и прилагането им.
2	. Разширяване на научните изследвания и иновациите в селското стопанство с увеличени ресурси, специално насочени към АКИК и мерки за смекчаване, включително: . Размножаване на сортове култури, по-добре адаптирани към АКИК . Развъждане на животни, които са по-добре адаптирани към АКИК . Експериментиране със земеделски практики, по-добре адаптирани към изменението на климата и повишена производителност, доходи и благосъстояние на селските райони . Разширяване на знанията и практиките за консервационно земеделие, включително отглеждане на покривни култури, сеитбообращения/биоразнообразие и намалена обработка на почвата	. Културите са по-устойчиви на топлина и суша . Културите са по-устойчиви на вредители и болести . Културите ще бъдат по-продуктивни, по-качествени с по-малко въздействие върху околната среда . Осигурява подобрени техники и знания за опазване на земеделието, които ще увеличат устойчивостта и доходите на фермерите . Осигурява повишена хранителна сигурност и безопасност . Намалява ерозията и подобрява почвата . Животните са по-устойчиви на високи температури, подобрено възпроизводство и по-добро качество
3	. Избор и подкрепа на водещи фермери за възприемане на практиките на АКИК с обучение и ресурси, включително експериментиране с нови сортове култури и подобрени породи животни . Насърчаване на поддържане на растителна покривка на почвата и правилно управление на земята . Насърчаване на хуманното отношение към животните и по-безопасно месо . Запазване на биоразнообразието	. Водещите фермери се превръщат във витрина за селското стопанство на АКИК и могат да демонстрират ползите . Осигурява подход „отдолу нагоре“ към изследванията и експериментите на АКИК . Като ранно прилагачи /пионери, те могат да подтикнат съседите си към осъзнаване и прилагане на тези практики
4	. Разширяване на селскостопанските консултантски услуги, за да се осигури обучение и подкрепа на фермерите относно АКИК и устойчивото земеделие . Изграждане на мрежа от специалисти с опит и знания, които могат да осигурят техническа и бизнес подкрепа на фермерите . Отделяне на консултантската подкрепа и администрацията на ОСП от подкрепата за АКИК на ниво ферма	. Осигурява интерфейс между фермери и изследователи, водещи фермери и доставчици на нови технологии и необходими ресурси . Осигурява механизъм за предоставяне на информация за най-добрите устойчиви практики от националната база данни, включително обучение за използване на базата данни и разработване на подходящи комуникации

	. Разработване на учебни материали на различни нива на подробност и сложност в подкрепа на съветниците	
5	. Насърчаване на дигитализацията/интелигентното земеделие в съответствие със „Стратегията за дигитализация на селското стопанство и селските райони в България“ . Въз основа на разходите и ползите, осигуряване на интелигентно земеделско оборудване на водещи фермери, за да се докаже неговата стойност и да се демонстрира неговата полезност . Осигуряване на финансиране за закупуване и използване на интелигентно земеделско оборудване . Обучаване на земеделски съветници, водещи фермери и други заинтересовани страни в принципите на интелигентното земеделие	. Увеличава производителността като същевременно намалява вложенията и производствените разходи . Наличната информация в реално време подобрява операциите и решенията на фермата . Ползите за околната среда при отглеждането на култури включват намалени емисии на парникови газове, намалено измиване на торове, по-ниска употреба на вредни химикали, подобрена структура и качество на почвата . Ползите за околната среда при животновъдството включват по-добро здраве и по-ниска употреба на лекарства, по-добър контрол и наблюдение на емисиите на метан от оборския тор
6	. Разширяване на метеорологичните услуги на НИМХ с широк и лесен достъп от земеделските производители до информация в реално време, свързана с управлението на културите и животновъдството . Разработване на специфични за България алгоритми за прогнозиране на най-подходящото време за сеитба, пръскане, прибиране на реколтата, размножаване и др. . Предоставяне на предупреждения към фермерите за екстремни метеорологични условия, включително градушка, измръзване извън сезона, екстремни и продължителни горещини, силни и вредни дъждове и др. . Осигуряване на достъп до метеорологични данни от системи на фермата, които комуникират със сензори в различни точки във фермата за вземане на решения в реално време, например сензори за влажност на почвата, наблюдение и анализ на листата, преброяване на насекоми и др.	. Оптималното време за селскостопанските операции води до по-висока производителност, намалено използване на ресурси и по-добро качество на продукцията . Намалява броя и времето на пръскане срещу вредители и болести поради икономическо моделиране, което позволява пръскане само когато то е оправдано . Сеитбата в оптимални срокове позволява на културата да се установи по-бързо и по-добре . Прибирането на реколтата в оптимални срокове осигурява по-голям добив с по-висока пазарна стойност и качество . Информацията за наличната влага в почвата намалява броя на поливките и използването на вода . Ползи за околната среда от намалената употреба на пръскания с пестициди, синтетични торове и вода
7	. Повишаване на бизнес уменията във фермата като приоритет . Разработване на обучителни материали по счетоводство на стопанствата, управление на фермата и пазарни процеси, канали и ценообразуване за използване при обучение на фермери	. Точните познания за земеделския бизнес позволяват по-добро и по-устойчиво земеделие . Воденето на добри записи за дейността на фермата осигуряват основа за получаване на заеми, тъй като могат да покажат способността за изплащането им

	- Използване на данни от мрежата за земеделски счетоводни данни на ЕС (FADN) за България за обучение на фермерите за умения за управление на фермите - Подкрепа на преобразуването на FADN в предложената от ЕС мрежа от данни за устойчивост на земеделските стопанства (FSDN), която също ще събира данни на ниво ферма за екологични и социални земеделски практики, както и предоставяне на земеделските стопани на отчети за ефекта от тяхното приложение	- Знанието как да се анализират и използват данните от фермата води до добри решения - Позволява на земеделските стопани да се сравняват с техни връстници, както и да предоставят информация за други видове земеделие и региони - FSDN ще предостави сравнителни екологични и социални данни на фермерите, след като бъде въведен
8	- Подкрепа от финансиране с ниски лихви за мерките за АКИК на земеделските производители, при които съществува капацитет за изплащане на заемите - Тази подкрепа е в допълнение към плащанията, които ще бъдат на разположение на фермерите/групите ферми за проекти от 15 000 евро до 100 000 евро за действия в областта на климата, околната среда и хуманното отношение към животните, предложени за ОСП 2023-27 (Вижте също № 10 по-долу)	- Осигурява финансиране за селскостопански разходи, особено за закупуване на оборудване - Позволява на фермите да растат и да станат по-ефективни, особено при прилагането на цифрово оборудване, което е по-скъпо - Подпомага стопанствата в адаптацията им към изменението на климата и устойчивото земеделие - Подпомага фермерите при продажбата на услуги на други фермери
9	- Осигуряване на достъпна национална програма за застраховане на реколтата и добитъка срещу щети от градушка, слаба реколта, болести по животните, водещи до унищожаване на добитък, и други рискове във фермата - Програма за фокусиране върху загубите на земеделски стопанства, които не са покрити от резервните фондове по Европейския фонд за гарантиране на земеделието (ЕФГЗ), използван основно за управление на пазара и стабилизиране и големи производствени кризи	- Намалява рисковете, свързани със земеделието и насърчава фермерите да бъдат по-малко консервативни в своите операции - Подкрепя земеделските производители по време на бедствие, което може да доведе до напускане на земеделието и търсене на нова работа - Осигурява защитна мрежа за селските общности
10	- Силна подкрепа на всички мерки на ОСП, свързани с устойчиво производство на храни, намалени емисии на парникови газове, улавяне на въглерод, биоразнообразие и намалено въздействие на земеделието върху околната среда - Силно насърчаване и подкрепа на действията по екосхемите, предложени за ОСП 2023-27, където до 30% от директните плащания ще финансират селскостопански практики, базирани на климата, околната среда и хуманното отношение към	а. Намаляване на емисиите на парникови газове от селскостопанското производство и подобряване на улавянето на въглерод б. Подобрена устойчивост на хранителната система и разнообразие от растения и животни за по-силна устойчивост на болести и АКИК в. Намалено търсене на вода и подобро качество г. Възстановяване на почвата и подобряване на плодородието д. Запазване/възстановяване на

животните . Одобрените действия по стратегическите планове на ОСП са: а. Смячане на изменението на климата б. Адаптация към изменението на климата в. Защита или подобряване на качеството на водата г. Предотвратяване на деградацията на почвата д. Опазване на биоразнообразието е. Действия за устойчива и намалена употреба на пестициди ж. Действия за подобряване на хуманното отношение към животните и намаляване на употребата на антибиотици и хормони на растежа	местообитания/видове и поддържане/разширяване на ландшафти е. Намален риск за човешкото здраве и околната среда ж. Подобро хуманно отношение към животните и намалена антимикробна резистентност
---	--

4. Използвана литература

1. Европейска комисия, По-зелена и справедлива ОСП, 2021 г., https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/factsheet-newcap-environment-fairness_en.pdf
2. Европейска комисия, Стратегия за биологичното разнообразие за 2030 г., https://ec.europa.eu/environment/strategy/biodiversity-strategy-2030_en
3. Европейска комисия, Мрежа за земеделски счетоводни данни, 2021 г., https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/facts-and-figures/farms-farming-and-innovation/structures-and-economics/economics/fadn_en
4. Европейска комисия, Стратегия от ферма до вилца за справедлива, здравословна и екологично здравословна хранителна система, https://ec.europa.eu/food/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en
5. Европейска комисия, Ключови политически цели на новата ОСП, 2021 г., https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/new-cap-2023-27/key-policy-objectives-new-cap_en
6. Европейска комисия, Списък на потенциалните ЗЕМЕДЕЛСКИ ПРАКТИКИ, които ЕКО-СХЕМИ биха могли да подкрепят, #Зелената сделка на ЕС, януари 2021 г., https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/factsheet-agri-practices-under-ecoscheme_en.pdf
7. Европейска комисия, Въпроси и отговори, екосхеми, член 28 от предложението за SPR и свързаните с него разпоредби: V3 Експертна група за директни плащания, 20 юли 2021 г., <https://webgate.ec.europa.eu/regdel/web/meetings/2293/documents/6126>
8. Европейски съюз, Ключови политически цели на новата ОСП, https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/new-cap-2023-27/key-policy-objectives-new-cap_en

9. Европейски съюз, Новата обща селскостопанска политика 2023-27 г., https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/new-cap-2023-27_en
10. Министерство на земеделието, храните и горите, Нова мярка ще стимулира дигитализацията на земеделските стопанства в ОСП 2023-27, февруари 2021 г., <https://www.mzh.government.bg/en/press-center/news/new-measure-will-stimulate-digitisation-agricultur/>
11. Министерство на околната среда и водите, Предложение за Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и план за действие, Световна банка, <https://www.globalwps.org/data/BGR/files/National%20Climate%20Change%20Adaptation%20Strategy%20and%20Action%20Plan.pdf>
12. Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщенията, Дигитална трансформация на България за периода 2020-2030 г., https://www.mtitc.government.bg/sites/default/files/digital_transformation_of_bulgaria_for_the_period_2020-2030_f.pdf

Съставили:

Д-р Алан Тоди - Експерт Аграрен икономист

Цвета Димитрова - Експерт Екологични политики

Радослава Стоянова - Еколог